

L'APLICACIÓ DE LES *NORMES ORTOGRÀFIQUES FABRIANES* A *LA PUBLICITAT*¹

DANIEL CASALS I MARTORELL I NEUS FAURA I PUJOL²
Universitat Autònoma de Barcelona

Article lliurat el 18 de maig de 2018. Acceptat el 5 de setembre de 2018

RESUM

Aquest article analitza el grau d'implantació al diari *La Publicitat*, des que va adoptar la llengua catalana el 1922, segons les *Normes ortogràfiques* fixades per l'Institut d'Estudis Catalans entre 1913 i 1917. A partir d'una selecció d'aspectes que afecten el vocalisme tònic i àton i el consonantisme, aquest treball examina el compliment de les esmentades directrius gràfiques i els desajustaments derivats de diferents causes, associades principalment a la tècnica d'elaboració de la premsa i a la incipient extensió social de les normes esmentades. Aquest treball considera també la posició que Pompeu Fabra havia expressat en relació amb l'ús lingüístic de *La Publicitat*.

PARAULES CLAU

Normes ortogràfiques, llengua catalana, *La Publicitat*, història de la llengua, extensió social.

1. Aquest article s'ha dut a terme en el marc del projecte de recerca FFI2016-80191-P (AEI/FEDER, UE) i del Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017 SGR 1696), finançat per la Generalitat de Catalunya. Agraïm als avaluadors d'aquest article els suggeriments de millora que ens han formulat.

2. E-mail: Daniel.Casals@uab.cat i Neus.Faura@uab.cat

The application of Pompeu Fabra's *Catalan Spelling Rules* to *La Publicitat*

ABSTRACT

This report analyses the application of a set of prescriptive rules for the spelling of Catalan in the Catalan-language newspaper *La Publicitat*, which was published in Barcelona from October 1922 to January 1939. The normative standards set out in *Catalan Spelling Rules* were drafted by the Catalan grammarian Pompeu Fabra and ratified by the Institut d'Estudis Catalans between 1913 and 1917. Starting from a selection of particular issues related to the spelling of various consonants as well as tonic and unstressed vowels in Catalan, this paper inquires into the degree to which these *Rules* were actually adhered to by the newspaper and discusses certain disagreements regarding their application which arose due to newspaper production techniques on the one hand and the incipient public acceptance of those *Rules* on the other. This report focuses also on the Pompeu Fabra's position concerning the linguistic uses in *La Publicitat*.

KEYWORDS

Spelling rules, Catalan language, *La Publicitat*, Catalan history, public acceptance.

I. OBJECTIU I OBJECTE D'ESTUDI

L'objectiu d'aquest article és analitzar l'aplicació de la normativa ortogràfica a *La Publicitat* des que va adoptar el català com a llengua vehicular, l'1 d'octubre de 1922. Per dur a terme aquesta comesa hem tingut en compte exemplars d'aquest rotatiu d'octubre d'aquell any 1922 i, pel que fa a les qüestions en què hem trobat desajustaments sistemàtics de l'ortografia, hem revisat una selecció de números del diari d'octubre de 1932, per comprovar si les desviacions s'havien corregit. En aquesta investigació hem considerat textos informatius.

Aquest article s'estructura en quatre apartats. El primer en presenta l'objecte d'estudi i l'objectiu. El segon és una contextualització basada en tres subapartats: (2.1) els fets polítics, socials i culturals de 1922 i 1932, els dos moments en què s'estudia l'aplicació de la normativa a *La Publicitat*; (2.2) el corpus normatiu de la llengua catalana establert per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) durant el primer

terç del segle xx, i (2.3) una aproximació al diari *La Publicitat*, centrada sobretot en el projecte d'adopció d'aquest idioma com a vehicular. Tanca l'article un apartat que recull les conclusions que es desprenen de la recerca que hem dut a terme.

Des del punt de vista metodològic, per elaborar aquesta recerca s'ha seleccionat una mostra representativa d'exemplars de *La Publicitat* d'octubre de 1922 i del mateix mes de 1932 per mitjà del portal ARCA de la Biblioteca de Catalunya. Paral·lelament, s'ha fet una selecció de les variables ortogràfiques que s'analitzen en els exemplars que conformen el corpus d'estudi i, posteriorment, se n'ha fet el buidatge corresponent. A continuació, per a l'anàlisi del compliment de la normativa en les grafies seleccionades s'ha partit dels dictàmens continguts a les directrius lingüístiques que les regeixen. En l'estudi s'ha tingut en compte també la informació que Pompeu Fabra havia transmès als lectors, per mitjà de la secció «Converses filològiques», sobre els aspectes ortogràfics estudiats.

Aquesta recerca s'emmarca en la disciplina de la història de la llengua catalana. En la matèria esmentada es poden distingir dues subdisciplines segons el punt de vista que l'investigador adopta. El primer es refereix a l'anàlisi dels fets polítics, socials i culturals que envolten la vida d'un idioma. El segon afecta l'evolució del mateix sistema lingüístic. En aquest sentit, la investigació que duem a terme considera tots dos punts de vista: d'una banda, reconstrueix i analitza l'episodi social i cultural que representa l'adopció del català per part de *La Publicitat* i l'aplicació consegüent de la normativa fixada per l'Institut d'Estudis Catalans; i, de l'altra, estudia una selecció de signes normatius que el rotatiu esmentat aplicava, unes grafies que formaven el sistema unificat i modernitzat que l'IEC havia fixat encara no una dècada abans.

2. CONTEXTUALITZACIÓ HISTÒRICA

2.1. Fets polítics, socials i culturals

L'any 1922 la sortida en català del diari *La Publicitat* va tenir lloc durant els darrers temps de la Mancomunitat de Catalunya, presidida aleshores per Josep Puig i Cadafalch i integrada per les quatre diputacions provincials. La de Barcelona havia estat la impulsora, el 1907, sota la presidència d'Enric Prat de la Riba, de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans i de la normativització de la llengua catalana. Durant la vigència de la Mancomunitat de Catalunya s'havia

avançat tímidament «en la catalanització de l'escola» (Marcet, 1987: 159-160). L'ensenyament del català estava impulsat fonamentalment per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que rebia una subvenció anual per a aquesta finalitat. Malgrat les polítiques favorables, a Catalunya només en trenta-dues escoles s'hi ensenyava el català i en català. En aquella època, però, solament una part de la població accedia a la instrucció atès que hi havia un 55% d'analfabetisme.³ És destacable també la introducció a Catalunya del moviment de renovació pedagògica estès per Europa. Van destacar el pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia i el projecte de l'Escola Nova,⁴ (González-Agàpito, 1999: 27-28), que s'adequava a les idees renovadores impulsades pel Noucentisme (Vilanou; Soler, 1999: 32-33). En aquest sentit, la Mancomunitat va «organitzar i potenciar l'ensenyament professional i tecnicoindustrial» (Vilanou; Soler, 1999: 33) i, el 1916, va crear el Consell de Pedagogia, que va introduir l'aplicació del mètode Montessori (Vilanou; Soler, 1999: 34). En l'àmbit del periodisme, la llengua catalana va esdevenir vehicle d'expressió de publicacions institucionals i altres d'especialitzades (Figueres, 1994: 97-98). El 1920 existien seixanta-set capçaleres editades en aquesta llengua (el 24,72%) davant de les dues-centes quatre que es redactaven en castellà (el 75,18%). Les que se servien del català es repartien en diaris (1), setmanaris (15), quinzenals (8), mensuals (30), bimensuals (8), trimestrals (3) i anuals (2) (Figueres, 1994: 98-99). Aleshores l'únic diari escrit en català era *La Veu de Catalunya*, al qual es van afegir *La Publicitat* i periòdics comarcals (Figueres, 1994: 97).

La dictadura de Primo de Rivera «suprimí la Mancomunitat [de Catalunya] i perseguí el catalanisme polític i les manifestacions públiques de llengua» (Ferrando i Nicolás, 1993 [1997²]: 171). Les prohibicions van afectar l'ús del català a l'escola, la bandera catalana i les sardanes, entre d'altres, però, malgrat això, «va créixer la resistència a la castellanització» (Marcet, 1987: 162). Segons Ferrando i Nicolás, «la persecució primoriverista serví per a concentrar les energies en la realització d'una admirable tasca cultural» (1993 [1997²]: 175).

3. A l'inici del segle xx a l'Estat espanyol l'analfabetisme havia arribat al 64%. Vegeu Josep GONZÀLEZ-AGÀPITO (1999), p. 26.

4. L'Escola Nova «forma un ampli i diversificat moviment que comprèn un conglomerat de teories i mètodes, a voltes força divergents, que tenen en comú la voluntat de fonamentar el procés educatiu, no pas en la lògica de l'adult, sinó en el coneixement psicològic de l'infant i el jove i en el respecte als seus interessos i iniciatives». Josep GONZÀLEZ-AGÀPITO (1999), p. 27-28.

Segons Figueres (1994: 101), el règim de Primo de Rivera «va imposar una limitació de continguts» i va arribar a suspendre diferents capçaleres, però la premsa escrita en català va augmentar.⁵ Antoni Rovira i Virgili va crear *La Nau* el 1927, l'any 1928 va aparèixer *L'Opinió* i, el 1929, van sortir *Mirador* i *El Matí*. També hi va haver publicacions especialitzades com *Justícia Social* (1923), *Revista de Catalunya* (1924), *La Paraula Cristina* (1925), *Ciència* (1926), *La Nova Revista* (1927) i les humorístiques *El Borinot* (1923), *El Senyor Canons* (1925) o *El Senyor Daixoneses i la Senyora Dallonses* (1926) (Guillamet, 1994: 116-119), i una sèrie de publicacions esportivohumorístiques entre les quals va destacar *Xut!* (1922).

Durant la dècada dels anys vint es continuaven editant també nombroses capçaleres periòdiques que tenien el català com a llengua vehicular. En són exemples *Papitu* (1908-1937), *En Patufet* (1904-1938), *Estudis Universitaris Catalans* (1907-1930) i *La Nostra Terra* (1928-1936), editada a Palma, entre d'altres (Ferrando i Nicolás, 1993 [1997²]: 175).

Quant al context de 1932 —punt de comparació en el nostre estudi sobre l'aplicació de la normativa ortogràfica—, arran del resultat de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, es va instaurar la Segona República i, després de proclamar la República Catalana, es va restablir la Generalitat de Catalunya. Segons Marcet (1987: 163), «la primera disposició de la República a favor de l'ensenyament al Principat fou el decret de bilingüisme». Si bé permetia que el català fos la llengua vehicular en l'ensenyament infantil com a idioma matern, quedava exclòs del batxillerat. Una altra mostra de la política cultural més favorable va ser la creació del Consell de Cultura i de l'Institut-Escola, com a resultat de la renovació de l'ensenyament secundari (Vilanou; Soler, 1999: 42). El 1932 el marc legal va millorar l'estatus del català amb l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, que en va fixar la cooficialitat. El Govern de la Generalitat va impulsar l'escola pública, «laica i única», i tenia com a objectiu que tots els estrats socials accedissin a l'educació (Vilanou; Soler, 1999: 37-39). L'executiu català va promoure també la renovació de la formació dels mestres, amb «la implantació d'uns nous estudis de Magisteri [...] que responguessin a un esperit de catalanitat tant pel que fa a la llengua com als continguts de les matèries escolars» (Vilanou; Soler, 1999: 40). En aquest sentit, va crear, el 1932, l'Escola Normal de la Generalitat de Catalunya. Malgrat les resistències, també es va

5. Per a més informació sobre les capçaleres que van aparèixer escrites en català entre les dècades dels anys vint i trenta del segle XX, vegeu Jaume GUILLAMET (1994), p. 116-120.

reformat la Universitat, que va comportar un reconeixement científic de la llengua catalana (Vilanou; Soler, 1999: 42). Pel que fa als mitjans de comunicació, es va afavorir «la catalanització de la premsa i la ràdio, permeté la presència de la llengua en tots els nivells educatius i en l'àmbit autonòmic local i la convertí en eina normal de comunicació en les relacions comercials, bancàries, esportives, acadèmiques, etc.» (Ferrando i Nicolás, 1993 [1997²]: 175).

En el sector del periodisme, el 1931 va començar a sortir el *Full Oficial dels Dilluns de Barcelona*, que era la versió en català de la *Hoja Oficial del Lunes*, i *La Humanitat*, com a òrgan d'Esquerra Republicana de Catalunya (Guillamet 1994: 129). Segons Guillamet (1994: 130), «el progrés de l'ús del català a la premsa de Barcelona és notable». El 1932 a Catalunya sortien quatre diaris en aquesta llengua: *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *El Matí* i *La Nau*. S'hi va afegir el *Diari Mercantil*, que no va tenir gaire èxit i que era la versió en català del *Diario Mercantil* (Guillamet, 1994: 128-129).

2.2. El corpus normatiu del català

Quina era la norma vigent quan el rotatiu *La Publicitat* va adoptar el català com a llengua vehicular? La primera fase d'elaboració del corpus normatiu es va confegir durant el primer terç del segle xx. Per saber quines obres el componen, hem de remuntar-nos a 1907, quan la Diputació de Barcelona va crear l'Institut d'Estudis Catalans. Al cap de quatre anys, el 1911 es va establir la Secció Filològica de l'IEC, que havia de conduir els treballs de codificació i de normativització de l'idioma.

A partir d'una ponència de Pompeu Fabra, el ple de l'Institut d'Estudis Catalans va aprovar les *Normes ortogràfiques* el 24 de gener de 1913. Prat de la Riba va demanar a tots els catalans que les assumissin i «així ho van fer els escriptors, els editors i la premsa amb més unanimitat i rapidesa que no es pensava el president» (Segarra, 1998: 127):

Una acceptació tan ràpida de les *Normes* només s'explica per la situació política i cultural de la societat catalana de l'època. Amb el predomini de l'estètica noucentista i l'auge del catalanisme polític, molts catalans havien acabat per veure que calia fer del català una llengua apta per a tots els usos. I que això no seria possible sense una ortografia i una gramàtica fixades.

Tanmateix, aquelles directrius ortogràfiques van topar amb resistències (Segarra, 1998: 127) i no van ser les definitives, sinó que es van completar amb la introducció del *Diccionari ortogràfic*, signat per Pompeu Fabra. Els criteris que van regir l'elaboració de les noves directrius van ser l'etimologia, la tradició literària, la pronunciació real del domini lingüístic, l'harmonia amb les altres llengües, i la claredat i la precisió (Ferrando i Nicolás, 1993 [1997²]: 183-184).⁶ Aquelles regles van ser vigents fins que l'Institut d'Estudis Catalans ha aprovat les modificacions ortogràfiques el novembre de 2016, que estan contingudes en el volum *Ortografia catalana*, publicat el 2017.

Tornant al primer terç del segle xx, el 1918, va sortir la *Gramàtica catalana*, de Pompeu Fabra, que l'Institut d'Estudis Catalans sempre va considerar oficial, tal com consta al pròleg de l'edició facsímil de 1995. Aquesta obra conté un primer capítol succint dedicat a l'ortografia. Per completar el corpus normatiu, restava la publicació del *Diccionari general de la llengua catalana*, de Pompeu Fabra, que va aparèixer catorze anys més tard, el 1932.

Pompeu Fabra es referia a la bona acollida que van tenir les normes, després de ser promulgades, entre els professionals que havien de fer servir el codi escrit:

A despit, però, de llurs detractors, les *Normes ortogràfiques*, al poc temps d'ésser publicades, es veien adoptades per la majoria dels escriptors actuals i de les publicacions catalanes, èxit que era realment per a encoratjar l'Institut a prosseguir la seva obra de fixació de l'ortografia catalana.

2.3. El diari *La Publicitat*

El rotatiu *La Publicitat* va adoptar la llengua catalana com a vehicular dels seus continguts l'1 d'octubre de 1922, per iniciativa del partit Acció Catalana. La feina de catalanització va durar set setmanes, segons publicava l'1 d'octubre de 1922 l'editorial del primer número en català («Cirurgia nacionalista»). Va arribar a assolir un notable èxit d'audiència atès que el 1927 tenia un tiratge de

6. Per a més informació sobre les raons que van conduir Fabra i l'IEC a adoptar les grafies contingudes a les *Normes ortogràfiques* i al *Diccionari ortogràfic*, vegeu Mila SEGARRA (1985), p. 288-382.

30.600 exemplars. Aquell editorial feia referència al canvi d'idioma amb l'esment de dos signes ortogràfics:

A la capçalera del nostre diari, dues D han caigut, dues T s'alcen. No és un joc de lletres. És una força d'ideal. Salut a LA PUBLICITAT. Llibertat a Catalunya!

La sortida del nou diari volia contribuir a l'obra de descastellanització en què es trobaven diferents àmbits de la societat catalana (*La Publicitat*, 1.10.1922, pàg. 1):

La nostra impaciència no és per l'esclat definitiu que pugui ésser el coronament de la reconquesta de Catalunya pels catalans. És per aquest odiós enfarfec de coses castellanitzades que ens volten, i ens entrebanquen, i ens destorben: escoles, premsa, teatre, rètols i papers.

Els impulsors d'aquesta iniciativa volien que el projecte esdevingués exemplar i que es pogués aplicar a altres àmbits socials (*La Publicitat*, 1.10.1922, pàg. 1):

Voldríem que pertot arreu de la nostra terra sortissin colles de patriotes abnegats que realitzessin amb la força encomanadissa de l'entusiasme les mateixes necessàries operacions de cirurgia nacionalista.

És destacable que, el 1919, tres anys abans que *La Publicitat* adoptés el català, Pompeu Fabra hi inserís la secció «Converses filològiques», una columna de divulgació de coneixements lingüístics i de la normativa que va aparèixer, amb interrupcions, fins al 1928. De fet, Fabra estava al cas de la qualitat lingüística del periòdic, com també de les altres publicacions editades en aquest idioma. Moltes converses filològiques estan motivades per les errades lingüístiques que hi localitzava. A més de les esmentades «Converses filològiques», Fabra també es va implicar a estendre l'aplicació del corpus normatiu per mitjà d'exercicis de redacció i de correcció de textos. Tal com ha assenyalat Josep Murgades (2008: 91-93), Pompeu Fabra hi va dirigir un concurs de redacció i unes pràctiques de correcció, dues seccions consecutives adreçades als lectors.

3. APLICACIÓ DE LA NORMATIVA ORTOGRÀFICA A *LA PUBLICITAT*

Com a precedent, el rotatiu *La Veu de Catalunya* va ser un exemple de l'adopció de les normes ortogràfiques fabrianes, però també ho va ser un estol de publicacions especialitzades de l'època. En general, *La Publicitat* va aplicar les noves regles tal com les havia aprovat l'Institut d'Estudis Catalans sense cap dissidència. En els textos informatius, com les notícies, se seguïen, per bé que amb alguns dèficits dels quals parlarem a continuació.

Podem esmentar com a normes seguides sistemàticament l'escriptura de la conjunció *i* llatina en lloc de la *y* grega; dels plurals femenins acabats en *-es* en lloc de *-as*; de l'accent greu per a la vocal *a* i l'agut per a la *i* i la *u*; del dígraf *ny* en lloc de *ñ*; del dígraf *tx* en comptes de *ch*, i de la supressió de la *h* final de la grafia *ch*, entre d'altres.

Però, malgrat l'adopció de les normes ortogràfiques, en els textos informatius de *La Publicitat* es detecten encara incompliments de la normativa. Com a exemples, esmentem incorreccions en l'accentuació gràfica de les vocals *e* i *o*, sobretot d'aquesta darrera; en l'ús de la dièresi, en l'apostrofació de l'article definit, en la contracció de la preposició amb l'article, i en la grafia de consonants com la be alta (*b*), la ve baixa (*v*) i la ela geminada (*l.l*).

D'aquests i altres errors Pompeu Fabra en va parlar a les «Converses filològiques», per bé que es referia a les publicacions impreses en general, inclosa *La Publicitat*. En aquests textos, alhora que denunciava els errors derivats de la manca de cura i del poc domini de l'ortografia i de la gramàtica, esperonava les empreses editorials i els seus professionals a millorar en aquest sentit i, quan s'esqueia, també en lloava els progressos.

De fet, aquests problemes d'adaptació al corpus normatiu els van tenir moltes altres capçaleres. En aquest sentit, podem llegir la diagnosi que en feia Antoni Rovira i Virgili a la *Revista de Catalunya* (1929: 390-391):

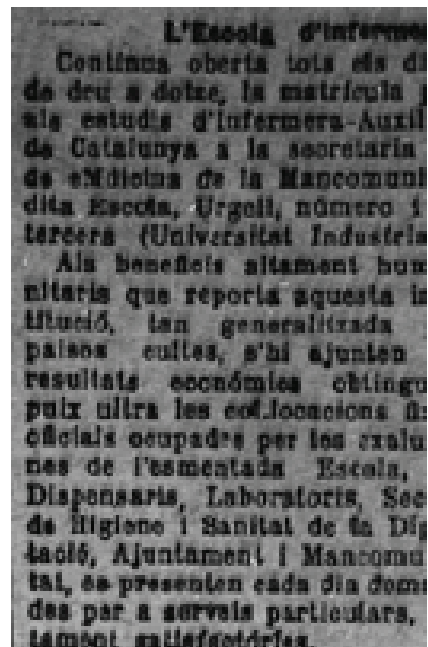
Si, per un cantó, trobem ja format avui el català literari en un grup de bons escriptors, per un altre cantó, trobem encara en nombrosos escriptors, i sobretot en diaris, periòdics, fulles impreses i llibres catalans, una multitud d'incorreccions i de mancaments més o menys greus. [...] Cal que facin un esforç els escriptors, periodistes, editors, impressors, correctors, regents, caixistes i linotipistes.

Pompeu Fabra també feia una valoració negativa dels errors ortogràfics perquè considerava que les publicacions havien de ser un model perquè la gent aprengué l'ortografia correcta fixant a la memòria les formes que llegia als periòdics i als llibres. Escriví el 28 de novembre de 1922:

És deplorable que les nostres publicacions surtin plenes així de grafies errònies. Mentre això ocorri, no és pas possible que la nostra gent aprengui d'escriure amb bona ortografia. I això ocorrerà mentre no tinguem un bon nombre de correctors que coneguin perfectament l'ortografia catalana.

L'edició de 1922 de *La Publicitat* presenta uns errors i unes vacil·lacions ortogràfiques que mostren que les *Normes* no havien estat encara assimilades del tot. Per contra, l'edició de 1932 es caracteritza per una millora remarcable respecte de deu anys enrere: de ben segur que l'experiència adquirida, la formació en llengua catalana dels professionals del periodisme i de l'edició i, en general i malgrat la dictadura de Primo de Rivera, l'extensió social de l'idioma en el periodisme en van ser impulsors.

Les vacil·lacions més freqüents que s'han trobat en l'edició de 1922 pertanyen als aspectes ortogràfics següents: pel que fa a les vocals, és gairebé sistemàtic l'ús d'accent agut de les *o* obertes que han d'anar amb accent greu, i el poc domini en la utilització de l'accent diacrític, de la dièresi i de l'apòstrof; i, pel que fa a les consonants, els dubtes entre *b* i *v* i entre *l* i *ll*, a més d'altres. A continuació podem veure un text de *La Publicitat*, extret del número de l'1 d'octubre de 1922 (p. 3), en el qual es detecten aquestes inadequacions a l'ortografia de l'Institut d'Estudis Catalans:

Com es pot veure, s'hi detecta l'accent tancat en lloc de l'obert en la *o* (*econòmic, satisfactòries*), l'absència d'apostrofació de la preposició *de* davant d'un substantiu començat per *h* (*de Higiene*) i la manca de dièresi en el cas d'una *i* que no és ni consonàntica ni forma diftong amb la vocal anterior (*països*).

Presentem a continuació l'anàlisi de la inaplicació de la norma que es posa de manifest en una selecció d'errors i de vacil·lacions extrets dels números de *La Publicitat* que hem tingut en compte en aquesta recerca. De cada aspecte, n'exposem, disposats en tres columnes: a) La norma ortogràfica corresponent tal com Pompeu Fabra la va redactar per a la *Gramàtica catalana* de 1918; b) Exemples de l'aspecte que és objecte d'atenció, extrets de *La Publicitat* d'octubre de 1922, i c) Casos d'aplicació d'aquella norma provinents del mateix diari d'octubre de 1932, amb l'objectiu de fer-ne un seguiment i veure'n l'evolució.

En primer lloc, parlarem de l'aplicació de les normes d'accentuació gràfica.⁷ En la primera taula es recullen les directrius per a les vocals *e* i *o* en mots aguts:

Taula 1. Accentuació de 'o' oberta en mots aguts

Norma ortogràfica (<i>Gramàtica catalana</i> , 1918)	<i>La Publicitat</i> 1922	<i>La Publicitat</i> 1932
«II. Fent abstracció de les terminacions verbals a què es refereix la regla 1: en els mots aguts, l'accent greu sobre la <i>e</i> i l'accent agut sobre la <i>o</i> . [...] Excepcions a la regla II. [...] Terminen en ò [...] <i>això, allò, açò, però.</i> »	<i>peró</i> <i>ressó</i> <i>aixó</i> <i>conclós</i>	<i>però</i> <i>allò</i> <i>això</i> <i>arròs</i>

Al seu torn, la segona taula comprèn les directrius i els exemples d'aplicació de l'accentuació dels mots plans i esdrúixols:

7. Sobre fins a quin punt Fabra sospesava i escatava les diverses possibilitats de cada regla ortogràfica abans d'arribar a la seva formulació final, vegeu Lluís MARQUET (2002).

DANIEL CASALS I MARTORELL I NEUS FAURA I PUJOL

Taula 2. Accentuació de 'o' oberta en mots plans i esdrúixols

Norma ortogràfica (<i>Gramàtica catalana</i> , 1918)	<i>La Publicitat</i> 1922	<i>La Publicitat</i> 1932
«III. [...] en els mots plans i en els esdrúixols, hom empra generalment l'accent greu, així sobre la <i>e</i> com sobre la <i>o</i> . <i>idèntic</i> [...] <i>esfèric</i> [...] <i>tèrbol</i> [...] <i>superbia</i> , <i>catòlic</i> [...] <i>còmic</i> [...] <i>concordia</i> [...] <i>glòria</i> .»	<i>apóstols</i> <i>periòdic</i> <i>anònim</i> <i>condemnatòria</i> <i>glòria</i> <i>pròpies</i>	<i>aeròdrom</i> <i>econòmic</i> <i>geògraf</i> <i>plutòcrata</i> <i>pròpia</i> <i>glòria</i>

Com es pot observar a les dues taules precedents, l'accentuació de les *o* obertes tant en mots aguts com en els plans i els esdrúixols és gairebé sistemàticament amb accent agut en els exemples de 1922. En canvi, aquestes desviacions apareixen substancialment corregides el 1932. Al cap d'una dècada de publicar-se el diari en català, s'hi veu usat amb normalitat l'accent greu sobre les *o* tòniques que, d'acord amb la norma, n'havien de dur.

La persistència amb la qual, en les edicions de 1922, les *o* que han d'anar accentuades amb accent greu sempre apareixen amb accent agut ens fa pensar que no es tractés d'alguna mancança tècnica, atès que l'edició en català d'aquest rotatiu es trobava just en els seus inicis. De fet, Pompeu Fabra s'hi va referir el 21 de febrer de 1923 en una de les «Converses filològiques»:

Ja hi ha algunes impremtes que tenen aquesta unitat tipogràfica (*l·l*) i seria hora que no manqués a les caixes de cap bona impremta catalana, com tampoc la *ç*, ni les vocals amb accent greu...

De fet, Pompeu Fabra va parlar dels errors en l'accentuació de les vocals *e* i *o* a les «Converses filològiques», el 15 d'agost de 1925.

Les regles d'accentuació gràfica, en tant que ens diuen en quins mots cal escriure l'accent i en quins no, són ben fàcils, així en català com en espanyol. No gens menys, veiem que són molts, en l'una i en l'altra llengua, que no saben aplicar justament aquelles regles. No és, doncs, d'estranyar

que quan, en català, es tracta, no de saber quan cal emprar l'accent, sinó de saber quin dels dos accents (agut i greu) cal emprar, es constatin nombroses incorreccions en aquells casos en què s'ha d'accentuar gràficament una *e* o una *o*.

Un altre aspecte que presentava problemes en l'aplicació de la norma va ser l'accent diacrític. En la taula que hi ha a continuació podem veure els exemples extrets del diari de 1922 i de 1932:

Taula 3. Accent diacrític

Norma ortogràfica (<i>Gramàtica catalana, 1918</i>)	<i>La Publicitat</i> 1922	<i>La Publicitat</i> 1932
«4. Els accents agut i greu són també usats en un curt nombre de mots (generalment monosíl·labs) per a diferenciar-los gràficament d'altres amb els quals es podrien confondre.»	<i>més</i> (de l'any) <i>son</i> (del verb <i>ésser</i>) <i>tó</i> <i>dona</i> (del verb <i>donar</i>)	<i>mà</i> <i>és</i> <i>fèu</i> <i>bé</i> <i>dóna</i> <i>ús</i>

Com es pot veure en la taula anterior, l'aplicació de l'accent diacrític tant als monosíl·labs com a les paraules bisíl·labes ocasionava, el 1922, dos tipus de problemes i confusions als linotipistes. En primer lloc, hem localitzat exemples d'errors en el mot que s'havia d'accentuar d'entre una parella d'homògrafs: el substantiu *mes* (aparegut al diari *més*) referit a la dotzena part d'un any, i l'absència d'accentuació a *son* (en lloc de *són*) en la tercera persona del plural del present d'indicatiu del verb *ésser*, i a *dona* (en comptes de *dóna*) per a la tercera persona del singular del mateix temps de *donar*. I, en segon lloc, hi ha exemples d'accentuació innecessària com passa al nom *to* (imprès *tó*) en referència a la qualitat física d'un so, perquè no hi ha un altre mot homògraf del qual s'hagi de distingir gràficament amb l'ús del diacrític, però que constaten una tendència –erràtica– a l'accentuació gràfica dels tots monosíl·labs tònicos. Aquestes desviacions es van corregir substancialment en els exemplars del 1932.

En aquest sentit, Pompeu Fabra va tractar els accents diacrítics a les «Converses filològiques» el 24 de juliol de 1923 i, pel que fa als monosíl·labs, insistia a condemnar l'abús en l'ús de l'accent:

[...] la regla és que s'escriuen sense accent gràfic. Són doncs errònies les grafies freqüents *plà*, *plè*, etc. Uns quants monosíl·labs s'accentuen per diferenciar-los gràficament d'altres, com, per exemple, *mà* substantiu femení, diferenciat així de *ma* adjectiu possessiu (*mà ferida* no és el mateix *ma ferida*); però aquests monosíl·labs, que cal aprendre de memòria, són en nombre limitadíssim, i si es cometen moltes errades en l'accentuació dels monosíl·labs és perquè molts, ignorant que avui ja hi ha dreçada la llista completa dels monosíl·labs que s'han d'accentuar gràficament, creuen encara que cal accentuar tots els monosíl·labs que, escrits amb les mateixes lletres, es diferencien tan solament per la pronunciació de llur vocal, i, proveïts d'aquesta regla ja abandonada, prodiguen els accents en els monosíl·labs, accentuant no solament *bé*, *té*, *sí*, etc.; sinó *bè*, *tè*, *sò*, etc.

En tercer lloc, un altre aspecte ortogràfic en què es presentaven lapsus o errors és en l'ús de la dièresi. Ho podem veure en aquesta taula:

Taula 4. Ús de la dièresi

Norma ortogràfica (<i>Gramàtica catalana</i> , 1918)	<i>La Publicitat</i> 1922	<i>La Publicitat</i> 1932
«II. La dièresi és també emprada sobre una <i>i</i> o una <i>u</i> precedides de vocal per indicar que no són consonants (com ho són en <i>noia</i> , <i>cauen</i>) ni formen diftong decreixent amb la vocal anterior (com el formen en <i>feïna</i> , <i>causa</i>).»	<i>constituïts</i> <i>agraïts</i> <i>destruïts</i> <i>succeït</i>	<i>constituït</i> <i>reduït</i> <i>vel·leïtat</i> <i>actuïm</i>

En els casos de falta de la dièresi detectats (*constituïts*, *agraïts*, *destruïts*, *succeït*), el 1922 s'hi pot veure la funció que hauria de fer la dièresi per marcar

que la *i* no forma diftong amb la vocal anterior. Segons Marquet, la dièresi «és un dels aspectes de la reforma fabriana defensada des del començament», per bé que va ser un «ús que va topar sempre amb la resistència de molts teòrics i gramàtics que no la veien útil i la consideraven arbitrària» (2002: 60). En general, el nombre d'errors deguts a la falta d'aquest signe ortogràfic disminueix considerablement el 1932.

Tant Pompeu Fabra com els lectors de *La Publicitat* havien mostrat la seva preocupació pel mal ús de la dièresi. N'és testimoni la conversa filològica del 7 d'abril de 1923:

Ens demanava l'altre dia un lector de *La Publicitat* que donéssim en aquesta secció les regles que presideixen l'ús de la dièresi. No cal donar-les ací, puix que es troben en qualsevol gramàtica o tractat d'ortografia posteriors a la publicació de les normes ortogràfiques de l'Institut [...]. No sabem, però, si és perquè les regles de la dièresi són mal sabudes pels nostres tipògrafs, o perquè moltes impremtes manquen de *ii* amb dièresi (com manquen d'apòstrofs i d'accent greu), però el cert és que els impresos on apareix la dièresi usada correctament són raríssims. En la conversa d'ahir els mots *oïda*, *traïda* i el francès *ouïe*, que no cal dir que en l'original eren escrits amb dièresi, apareixen amb aquest signe reemplaçat per un accent agut: *oïda*, *traïda* i *ouïe*.

En la conversa del 25 de juliol de 1923, Fabra va remarcar les faltes més usuals que es cometien en l'ús d'aquest signe gràfic:

Les faltes que es comenten més freqüentment en l'ús de la dièresi són degudes a l'oblit d'aquesta excepció o a la substitució de l'accent gràfic (en mots com *veí*, *país*, etc.) per la dièresi. Així, són avui freqüents grafies com *oïr*, *oïnt*, i, encara que no tant, *veï*, *païs*! Convé, doncs, tenir ben present:

I. Que els infinitius com *oir*, *traïr*, *succeïr*, *traduïr*, amb els gerundis, futurs i condicionals corresponents (*oïnt*, etcètera; *oïré*, etc.; *oïria*, etc.), s'escriuen sense dièresi; II. Que abans d'usar la dièresi sobre una *i* o una *u* convé de veure si li pertoca d'anar accentuada, i en cas afirmatiu es posa sobre ella l'accent gràfic, i això exclou naturalment la dièresi; doncs *veí* no *veï*, *país* no *païs*; en canvi, *veïna*, *Lluïsa*.

I el 12 de desembre del mateix any i el 31 de gener de 1925 encara s'hi tornava a referir per indicar més errors que es cometien en l'ús de la dièresi i per aclarir dubtes als lectors.

En quart lloc, en l'ús de l'apòstrof també es detecten incompliments de les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. Es pot observar en la columna referida al 1922 de la taula que hi ha a continuació:

Taula 5. Apostrofació

Norma ortogràfica (<i>Gramàtica catalana</i> , 1918)	<i>La Publicitat</i> 1922	<i>La Publicitat</i> 1932
«L'article <i>el</i> no es contreu amb les dites preposicions; davant de vocal (precedida o no de <i>h</i>) no s'escriurà, doncs, <i>al, del, pel</i> , sinó <i>a l', de l', per l'.</i> »	<i>al endemà del interès el abril</i>	<i>de l'adversari a l'excel·lent de l'institut a l'aire lliure de l'automòbil</i>
Altres casos	<i>de eixuts la essència que'l cantiner no'ns creiem</i>	

En l'aplicació de les normes que afecten l'apòstrof es feien diferents tipus de faltes. En primer lloc, es detecta la manca d'apostrofació de l'article masculí i femení i de la preposició *de* davant d'un mot començat per vocal o *h* (*el abril, la essència, de eixuts*), que també es refereix a la contracció de preposició i article (*al endemà, del interès*). L'apòstrof, doncs, és un aspecte que ofereix molts dubtes en l'edició de 1922, sobretot en el cas de la no contracció amb la preposició precedent. Perviuen, ni que sigui puntualment, encara en aquesta edició trets prefabrians com *no'ns* o *que'l*.

Fins i tot abans de l'aparició de *La Publicitat* en català, Pompeu Fabra ja havia evidenciat els problemes que originava l'aplicació de les normes que regien aquest signe ortogràfic. S'hi va referir el 13 d'octubre de 1920:

Continuant l'enumeració de les faltes d'ortografia (dues-centes cinquanta!) existents en sols una quarantena de pàgines d'una bona revista barcelonina, notem avui les concernents a l'ús de l'apòstrof [...]

s'en per se'n: -s'en dedueix; segons s'en desprèn;
m'el per me'l: -m'el pot donar vostè;
s'els per se'ls: -s'els fa l'acció; -s'els emportaran a París;
sens per se'ns: -sens ofereixen als ulls; -sens van movent;
del per de l': -del hospici.
al per a l': -a l'uniso.
li en per l'in [sic]: -li en dongué(?) mercès.
vegis per vegi's
 [...]

En cinquè lloc, i tocant al consonantisme, les grafies *b* i *v* presenten vacil·lacions en l'ús als textos de *La Publicitat* de 1922. Podem observar-ne alguns detectats a la taula de sota:

Taula 6. Grafies *b* i *v*

Norma ortogràfica (<i>Gramàtica catalana</i> , 1918)	<i>La Publicitat</i> 1922	<i>La Publicitat</i> 1932
Terminació amb <i>-v-</i> de l'imperfet d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (cantar).	<i>aconsellava</i>	<i>aconsellava</i> <i>intentava</i>
<i>b</i> en lloc de <i>v</i>	<i>aprobada</i> <i>avans</i>	<i>canvi</i> <i>automòbil</i> <i>pavelló</i> <i>governatiu</i>

La desinència de l'imperfet d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (*cantar*) és un tret sistemàtic que molt sovint no es compleix el 1922. D'altra banda, la *b* i la *v* sempre generaven molts dubtes, que es podien resoldre amb la consulta del *Diccionari ortogràfic*.

Fabra reconeixia que per a l'escriptura de *b* i *v* no podien servir de guia les altres llengües romàniques (Marquet, 2002: 47). També d'aquest aspecte en va parlar a la secció «Converses filològiques» (27 de desembre de 1920). Hi reconeixia la dificultat que generava la inexistència d'una regla pràctica que evités a l'escriptor haver de conèixer els mots de memòria:

Avui l'ortografia de la *v* està fixada; però tot allò que ens ha servit per a fixar-la en cada mot (la coneixença de la seva grafia medieval, la coneixença de la seva pronunciació actual en els dialectes que no confonen la *v* i la *b*, la coneixença de la seva etimologia i de les lleis que han presidit l'evolució de les consonants labials en català, l'estudi de les pertorbacions que aquelles puguin haver sofert, etc.), tot això no pot traduir-se en una regla pràctica mitjançant la qual els catalans que confonem la *v* i *b* puguem venir en coneixement de quins mots cal escriure amb *v* i quins amb *b*, una regla que ens estalviï d'haver d'aprendre de memòria quins mots tenen *v* i quins *b*.

En sisè lloc, també presentava problemes l'escriptura del dígraf de la *ela* geminada, tal com es pot veure en la taula següent:

Taula 7. *Ela geminada*

Norma ortogràfica (<i>Gramàtica catalana</i> , 1918)	<i>La Publicitat</i> 1922	<i>La Publicitat</i> 1932
«Els mots llatins i grecs amb <i>l</i> doble passen al català amb <i>l</i> doble [...]» <i>Al·legar, apel·lar, bèl·lic, cal·ligrafia, circumval·lació, il·lustre, instal·lar, metàl·lic, satèl·lit, sil·laba, vacil·lar, vel·leïtat.</i>	<i>tranquil·litat</i> <i>s'instal·lin</i> <i>cel·lebrarà</i>	<i>rebel·lió</i> <i>rebel·lia</i> <i>medul·la</i> <i>excel·leix</i> <i>col·lectiva</i> <i>intel·ligència</i>

L'escriptura de la *ela* geminada presentava dos problemes: d'una banda, la inserció d'aquest dígraf en mots que no n'havien de portar (*cel·lebrarà*) i, de l'altra, l'absència d'aquest signe geminat en paraules que n'havien de dur (*tranquil·litat, s'instal·lin*). Se n'hi afegia un tercer que era tipogràfic atès que, com que

moltes imprentes no en disposaven, el confegien amb dues eles separades per un punt baix (*l.l*) i no volat.

Encara no un any després de la sortida de *La Publicitat* en català, en la conversa filològica del 13 de juny de 1923, Fabra es referia als errors que cometien els escriptors quan aplicaven malament aquesta grafia:

Encara una vegada més parlem de la *l* doble.

En primer lloc per recomanar als escriptors que es prenguin la pena d'aprendre la llista dels mots que cal escriure amb *l* doble. Els mots corrents que tenen *l* doble són en molt curt nombre, i no és pas gens difícil d'aprendre'n la llista. Trobar a cada moment grafies com *rel·ligió* o *celebrar* o *el·legir*, és una cosa verament vergonyosa.

En segon lloc per recordar que les dues *l* que representen una *l* doble han d'anar ben juntes, gairebé tant com les dues *l* que componen la *ll*. Hem notat que molts, en escriure un mot amb *l* doble, acostumen a deixar entre les dues *l* un espai capaç almenys de contenir una *m*. Intercalar un llarg guió entre les dues *l* sembla haver-se erigit avui en regla cal·ligràfica, quan tanmateix el mot seccionat així és d'un efecte deplorable.

I els impressors espaien també les dues *l* continuant a realitzar la doble *l* amb dues *l* separades per un punt volat. ¿Quan es decidiran, almenys els que imprimeixen molt en català, a adquirir el signe *l·l*?

La regla corresponent de Fabra (referència etimològica als mots llatins i grecs amb doble *ll*) creiem que no podia ajudar gaire a donar solucions. L'única possibilitat de no errar era també la consulta del *Diccionari ortogràfic* (1917). Fabra va dedicar justament a aquest dígraf una conversa a propòsit d'errors que havia detectat al mateix diari *La Publicitat*:

Fa pocs dies apareixien, en dos títols de LA PUBLICITAT, els mots *celebració* i *elaboració*, escrits *cel·lebració* i *el·laboració*.

Essent tan reduït el nombre de mots de la llengua usual habitualment pronunciats amb *l* simple que cal escriure amb ela doble, hom s'admira que siguin encara comeses tantes faltes en l'ús d'aquest símbol.

El millor mitjà per evitar-les fora naturalment d'aprendre de memòria la llista dels mots més usuals que cal escriure amb *l* doble, llista certament no gens nombrosa.

Altrament, quan un hom va a escriure un mot amb *l·l* i no està ben segur que aquesta és la grafia correcta, no hauria de deixar mai de comprovar-la.

I no seria de més que hom es fes una llista d'aquells mots en què sol indegudament doblar-se la *l*. Perquè havem observat que sempre solen ésser els mateixos els mots en què apareix *l·l* en lloc de *l*: *celebrar, elaborar, elecció, religió...* (21.09.1923)

La millora que *La Publicitat* va experimentar si comparem els resultats de 1922 i els de 1932 ja va ser advertida pel mateix Pompeu Fabra, que era un bon observador de la qualitat lingüística de les publicacions, tal com deia a la conversa filològica del 6 de febrer de 1927:

Indubtablement ha millorat molt el català als nostres diaris, però encara de tant en tant hi trobem, en les seccions traduïdes del castellà, defecuositats de les que tants cops hem denunciat, filles de la precipitació amb què es fa la traducció dels telegrams, telefonemes, etc.

4. CONCLUSIONS

De l'estudi que hem dut a terme sobre l'aplicació de les normes ortogràfiques de la llengua catalana en el diari *La Publicitat* quan aquest la va adoptar com a vehicular, se'n desprenen les tres conclusions següents:

1. El 1922 *La Publicitat* va aplicar les *Normes ortogràfiques* de l'IEC en els articles informatius. Aquest fet significa que en general l'escriptura i la composició dels textos es feia d'acord amb les directrius de l'Institut d'Estudis Catalans des del primer dia i les vacil·lacions afectaven aspectes gràfics vinculats a les vocals, com ara els accents, l'apòstrof i la dièresi, per una banda, i també a qüestions relacionades amb les consonants, com ara els dígrafs, per exemple *l·l* o l'ús de la *b* i de la *v*.
2. L'aplicació generalitzada, tanmateix, presentava, el 1922, errors o lapsus deguts a diverses causes. Podem esmentar, en primer lloc, les probables dificultats tècniques a l'hora de confegir alguns caràcters, com ara la *o* amb accent greu. En segon lloc, es podia deure també al poc domini de les normes ortogràfiques per part tant del personal tècnic com dels redactors, que

- o bé no les havien adquirit a través de l'ensenyament o bé no havien tingut temps d'aprendre-les per aplicar-les professionalment. En tercer lloc, la raó d'alguns lapsus es podia trobar també en la pervivència de certes inèrcies derivades de l'ús exclusiu del castellà com a llengua vehicular del rotatiu.
3. L'any 1932, per contra, el nombre d'errors que es cometien el 1922 a *La Publicitat* es redueix substancialment. Entre les causes a què es pot atribuir aquesta millora, hi ha l'experiència acumulada durant la primera dècada d'ús de la llengua catalana com a vehicular. En segon lloc, es pot deure a l'augment de l'extensió del coneixement i de l'ús de les normes ortogràfiques, atès el nombre de publicacions periòdiques impreses i d'editorials que les van adoptar. No es pot descartar tampoc l'interès que Fabra posava precisament en el diari, que servia d'altaveu de les seves propostes.

En el pas d'aquests deu anys, s'observa, doncs, una tendència a la consolidació en l'ús de la nova normativa ortogràfica en els textos informatius de *La Publicitat*. Aquest guany no es pot desvincular dels avenços culturals de la dècada dels anys vint ni tampoc de la solidesa i de la normalitat institucional que va suposar l'adveniment de la Segona República i la consegüent recuperació de les institucions d'autogovern de Catalunya, que van poder desenvolupar una tasca favorable a l'extensió del coneixement i de l'ús del català als mitjans de comunicació escrits.

BIBLIOGRAFIA

- CASALS, Daniel; FAURA, Neus (2010). *El català als mitjans de comunicació*. Barcelona: EdiUOC «Vull saber», 115.
- DURAN SOLÀ, Lluís (2009). *Breu història del catalanisme. Del segle XIX a la dictadura de Primo de Rivera*. Barcelona: Publicacions de L'Abadia de Montserrat.
- FABRA, Pompeu (1917). *Diccionari ortogràfic: precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I.d'E.C.*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1933⁷ [1918]). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia.

- (2008). *Obres completes*. Volum 7. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FIGUERES, Josep Maria (1994). *Breu història de la premsa a Catalunya*. Barcelona: Barcanova.
- FERRANDO, Antoni; NICOLÁS, Miquel (1993 [1997²]). *Panorama d'història de la llengua catalana*. València: Tàndem.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep (1999). «La renovació pedagògica al primer terç del segle XX». *Pedagogia a Catalunya*, núm. XXXIII, p. 26-29.
- GUILLAMET, Jaume (1994). *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya 1641-1994*. Barcelona: La Campana.
- (1996). *Premsa, franquisme i autonomia. Crònica catalana de mig segle llarg (1939-1995)*. Barcelona: Flor del Vent Edicions. Col·lecció «De Llevant a Ponent».
- (2003). *Història del periodisme: notícies, periodistes i mitjans de comunicació*. Barcelona, Bellaterra, Castelló de la Plana i València: Universitat Pompeu Fabra - Universitat Autònoma de Barcelona - Universitat Jaume I - Universitat de València. «Aldea global», núm. 14.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1913). *Normes ortogràfiques*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MARCET I SALOM, Pere (1987). *Història de la llengua catalana*. Vol. II. Barcelona: Teide «El blau marí» núm. 11.
- MARQUET, Lluís (2002). *Fabra abans de Fabra. Correspondència amb J. Casas Carbó*. Vic - Girona: Eumo editorial - Universitat de Girona, p. 44-62.
- MURGADES, Josep (2008). «Notícia i tast de més textos desconeguts de Fabra». *Els Marges*, núm. 84 (hivern de 2008), p. 87-96.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni (1929). «El conreu literari: qüestions lingüístiques». *Revista de Catalunya*, núm. 60, any IV (novembre-desembre de 1929), p. 377-400.
- SEGARRA, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries «Les Naus d'Empúries, Timó», núm. 1.
- (1998). *Pompeu Fabra. L'enginy al servei de la llengua*. Barcelona: Empúries «Biblioteca Universal», núm. 119.
- SOLÀ, Joan (1977). *Del català correcte al català incorrecte. Història dels criteris de correcció lingüística*. Barcelona: Edicions 62 «Llibres a l'abast», núm. 134.
- VILANOÛ, Conrad; SOLER, Joan (1999). «El Noucentisme: construir un país a través de l'educació». *Pedagogia a Catalunya*, núm. XXXIII, p. 30-43.